

Friese sport: tussen traditie en professie:

verslag van een sporthistorisch congres

Wilfred van Buuren

Zo erg als in de hel van '63 was het nog net niet, maar het was koud en guur en volop winter op vrijdag 18 december 2009. De velden waren wit bevroren en ik heb er vijf uur over gedaan om met de trein van Amsterdam naar Franeker te komen. Ondanks het barre weer hadden ruim honderd belangstellenden zich die dag verzameld in De Koornbeurs in Franeker voor het congres *Friese sport: tussen traditie en professie*. Aanleiding voor dit sporthistorische congres was het afscheid van dr. Pieter Breuker als docent en onderzoeker aan het Fries Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen.

Tegenwoordig is betaalde sport een vanzelfsprekendheid. Denk maar aan voetbal en tennis. Behalve deze uit Engeland overgenomen sporten kent Friesland ook oude volksvermaken die tot sport zijn geëvolueerd zoals schaatsen op de korte baan, kaatsen en kievitseieren zoeken. Volgens de gangbare opvattingen behoren ze tot het 'Frieseigene' en zijn ze onderdeel van de Friesnationale traditie. Veel meer echter dan doorgaans wordt verondersteld, heeft bij het in stand houden van deze 'typische Friese' sporten geld wel degelijk een rol gespeeld. Op het congres stond het onderzoek naar het spanningsveld tussen materiële en ideële aspecten van de sport centraal. De vier sprekers legden verbanden tussen traditie en professionalisering in het kievitseieren zoeken, schaatsen, voetbal en kaatsen.

Kievitseieren zoeken als bedachte traditie

Het beeld van het kievitseieren zoeken als een eeuwenoude, nationale buitensport voor Friezen klopt historisch gezien niet. Het *aaisyken* is een 'bedachte traditie', een tamelijk recent uitgevonden traditie, volgens Goffe Jensma, hoogleraar Friese taal en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen en de eerste spreker op het congres. Jensma's onderzoek naar de geschiedenis van het eieren zoeken in Friesland toont aan dat het primair ging om een economische activiteit die van oudsher niet als sport of als onderdeel van een Friese traditie werd gezien. "De kievit is een vogel die dure eieren legt", schreef de Vlaamse dichter Paul van Ostaïjen. Kievitseieren waren vroeger een belangrijk Fries exportproduct, vooral naar het welvarende

Engeland. Boeren en arme dagloners konden in het voorjaar met het rapen van de 'gouden eieren' een aardig kapitaaltje bijverdienen.

Vanaf ongeveer 1880 groeide het eieren zoeken langzamerhand uit tot een vast onderdeel van de Friese identiteit, een traditionele sport met specifieke eigen rituelen, tenues en beloningen. Jensma: "Ingebed in het concept van een Friese plattelandssamenleving kreeg het rapen van kievitseieren nieuwe betekenis en groeide het uit tot een echt Fries nationale, zogenaamd eeuwenoude traditie. Als economische praktijk was het eieren rapen inderdaad eeuwenoud, maar de kern van deze nieuwe traditie was juist dat langzamerhand de symbolische betekenis van het eieren zoeken deze praktijk aan het zicht onttrok. De aandacht wordt overgeheveld van marktbericht naar sportverslag. De dagloner wordt een sportieve figuur en het weiland vangt de marktplaats als arena."

Hurdriders en schaatsenrijders

Het onderwerp van de lezing van Daniël Rewijk, oudhoofdredacteur van *de Sportwereld* en bezig met een proefschrift over Pim Mulier, was hurdriders en schaatsenrijders: onbegrip op het ijs (1880-1890). Overal waar de sport in de negentiende eeuw in een nieuwe gedaante opdook (met uniforme reglementen, amateu-

risme en nationale en internationale organisatie), ontstonden spanningen met al bestaande vormen van sport en vermaak. Dit gebeurde ook bij het schaatsen. In zijn lezing beschreef Rewijk de wereld van het Friese hardrijden, dat wil zeggen het kortebaanschaatsen naast het opkomende schaatsenrijden op de lange baan en legde hij bloot waar de spanning tussen beide vandaan kwamen. Rewijk: "Hurdridders en schaatsenrijders leefden in twee zeer verschillende werelden. Het hardrijden was verbonden met het Friese platteland en dan nog met een ten dele fictief-historische, mythische variant. De band met het verleden, met de voorgangers, was cruciaal voor de symboolwaarde van de kortebaan. Het schaatsenrijden moest Nederland voorbereiden op een nieuwe tijd en Nederland laten aansluiten bij internationale, moderne trends.

Opvallend was de rol van vrouwen in de baan. Vrouwen konden meedoen aan wedstrijden voor (gemengde) paren, daarnaast waren er ook speciale hardrijderijen voor vrouwen. Vrouwen konden daarmee flinke geldbedragen verdienen, weliswaar niet zoveel als de mannen, maar het verschil was niet heel groot. Het Friese hardrijden was daarmee uniek in Nederland in het laatste kwart van de negentiende en in de eerste helft van de twintigste eeuw vanwege de sportieve kansen die het aan vrouwen bood.

Abe en Faas en de introductie van betaald voetbal

Yme Kuiper, bijzonder hoogleraar religieuze en historische antropologie RuG, sprak over Abe Lenstra en Faas Wilkes, de twee Nederlandse voetbalidolen van de jaren vijftig. De overgangperiode van amateurisme naar professionalisme. Vergeleken met de rest van Europa was Nederland laat met betaald voetbal. Ga maar na. Al voor de Tweede Wereldoorlog werd er al professioneel gevoetbald in Engeland en Schotland, Oostenrijk, Hongarije, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk, Italië en Duitsland. Hoe kan het dat het betaald voetbal in Nederland zo laat (1954) werd geïntroduceerd? Volgens Kuiper hield de vertraagde komst in Nederland verband met de bestuurscultuur in de KNVB. Die werd ook na de Tweede Wereldoorlog nog gekenmerkt door 'zowel een zekere elitair-burgelijke mentaliteit als door het ethos van amateurisme'.

Interessant werd de bijdrage van Kuiper vooral doordat hij het verhaal van Lenstra en Wilkes en de overgang van amateurisme naar professionalisme in het Nederlandse voetbal verbond met andere ontwikkelingen uit de Nederlandse samenleving van die tijd. De jaren vijftig staan in het collectieve geheugen misschien bekend als jaren van rust, veiligheid en geborgenheid. Maar ze vormden ook de opmaat voor afnemende standsverschillen en regentenmacht, gestegen mobiliteit, veranderende vrijetijdsbesteding en nieuwe jeugdculturen. Het waren ook de jaren van 'ondergrondse ontzuiling', die gepaard ging met verzet tegen het paternalisme van opvoeders, bestuurders en autoriteiten. Kuiper; "Zoals het Bisschoppelijk Mandement van 1954 contraproductief werkte, zo gold dat evenzeer voor de KNVB in zijn strijd tegen het professionalisme. Ieder op hun eigen manier hebben Wilkes en Lenstra meegeholpen het gezag van regenteske sportbestuurders uit te hollen. Faas door in het buitenland te gaan voetballen, Abe door zijn strubbelingen met de KC [Keuzecommissie van het Nederlands elftal, red.]"

Kaatsers, kasteleins en bestuurders

Pieter Breuker zelf, kenner van de kaatshistorie bij uitstek, hield een lezing over kaatsers, kasteleins en bestuurders: materialisme en idealisme (1750-1923). Hij behandelde die periode vanuit het perspectief van de kaatsers en van de organisatoren en betrok in zijn analyse zowel materiële als immateriële aspecten. De kaatsers bleken, naast hun gerichtheid op dorpseer en persoonlijke eer, in hoge mate gevoelig voor de financiële kant. De organisatoren laten het spiegelbeeld zien. Afgezien van de eerste organisatoren, de kasteleins, die

op financieel gewin uit waren, hadden de latere bestuurders, die van de PC (1853) en de kaatsbond (1897) bedenkingen tegen de gerichtheid op geld. Ze wilden het spel in stand houden en bevorderen, maar het, passend in de tijd, ook 'veredelen', beschaafd maken en ze voorzagen het van een ideologische basis.

Toen de Friese culturele en intellectuele elite in de tweede helft van de negentiende eeuw aandacht kreeg voor het kaatsen, ontstond in die kringen volgens Breuker het idee dat er een directe relatie was tussen 'het ouder spel der Friezen' en positieve eigenschappen als moed, fierheid, broederschap en vrijheidszin. Het kaatsen werd voorgesteld als een eerbiedwaardig, oeroud en aan de Romeinen ontleend spel, waarin het amateurideaal fier overeind stond.

Geen workaholic, maar altijd aan het werk

Al met al was het een goed congres: vriendelijke mensen, een prima organisatie en interessante lezingen die ook voor een niet-Fries meer dan voldoende stof tot nadenken gaven. Ik miste alleen een slotdebat of synthese aan het eind. Daar staat tegenover dat de lezingen in een boek zijn opgenomen. En dat het boek meteen aan het eind van het congres gepresenteerd werd. Dat maak je niet vaak mee, vaak duurt het een jaar of langer voordat zo'n congresbundel gereed is. Hulde aan de makers.

Tegelijkertijd verscheen ook een systematische bibliografie van het werk van Pieter Breuker. Daaruit blijkt nog maar eens dat Breuker de afgelopen jaren niet heeft zitten niksen: de bibliografie telt maar liefst 321 publicaties van zijn hand. De rubriek over kaatsen, kaats- en sporthistorie is hierin een belangrijk onderdeel en bevat 110 nummers. Hoe krijgt Breuker dat voor elkaar? "Na het avondeten, gewoon direct door naar de studeerkamer." Of, zoals Breuker het in de *Leeuwarder Courant* formuleerde: "Ik bin gjin workaholic, mar altyd oan 't wurk."

Breuker is (bijna) 65 en inmiddels met pensioen, maar dat betekent niet dat hij van plan is op zijn lauweren te gaan rusten. Hij gaat als onderzoeker sportgeschiedenis met een nulaanstelling (onbetaald) aan de slag bij de Katholieke Universiteit Leuven en zal zich – meer nog dan voorheen – actief inzetten voor stichting de Sportwereld. Gelukkig maar.

Congresbundel: Goffe Jensma en Pieter Breuker (red.), *Friese sport: tussen traditie en professie* (Bornmeer

2009). 190 p., ill., lit.opg. € 12,50.

Bibliografie: Pieter Breuker, *Op de rigel. Systematyske bibliografy fan it wurk (1966-2009) fan Pieter Breuker* (Frysk Ynstitút / RuG, Grins 2009). 74 p., reg. € 8. Teksten in het Fries en het Nederlands.